A

1. **A**, prep. „à, chez“ || ir. ar. *a* || Se întrebuinţează: 1⁰ dinaintea infinitivului; 2⁰ pe lîngă anumite verbe însoţite de substantive pentru a restrînge înţelesul general al verbului după ideea, însuşirile substantivului: *seamănă a—, caută a—, calcă a—, umblă a—, cobeşte a—, miroase a—, sună a—, urlă a—, trage a—*; 3⁰ formează adverbe şi locuţiuni adverbiale: *acasă, adeseori, afund, alături, a lene, alocuri, aminte, anevoie, anume, arareori* (în vechia romînească şi în dialecte formaţiunile acestea sînt mai dese: *a timp, a prînz, a ori, a mînă, a mijloc, a vale*; comp. şi locuţiunea veche interogativă *a ce*); 4⁰ la genitiv-dativ în ar., în parte în ir., în vr., azi însă restrîns numai dinaintea adjectivelor şi pronumelor nedeterminate, precum şi dinaintea numeralelor: *vorbe a niscaiva oameni, cunoscător a tot ce s'a scris, tată a doi copii* (comp. şi formele *a-tot-puternic, a-tot-ştiutor, a-tot-ţiitor, a-tot-văzător*) || In vechia romînească *a* apare şi în alte casuri, în care azi se întrebuinţează *la*: *eşind a vînat*; *merse în pădure a lemne* (Dosoftei) || Tot prepoziţiunea *a* trebue căutată în *al, a, ai, ale*, întrebuinţate: 1⁰ dinaintea adjectivelor şi pronumelor posesive şi numeralelor ordinale unde avem de a face cu *a* + articolul (v. *El*); 2⁰ dinaintea genitivului; forma primitivă invariabilă *a*, pentru amîndouă genurile şi numerele, a fost înlocuită mai tîrziu cu forma analogică dela posesive şi numerale, *al, a, ai, ale*; forma invariabilă s'a păstrat în Moldova (şi alte cîteva părţi ale domeniului daco-romîn), în aromînă şi istro-romînă, unde această formă s'a propagat la posesive şi ordinale (Densusianu, BSF. II, 16; altfel e explicat *al* de Hasdeu şi Tiktin; v. Bacmeister, WgJb. IV, 54).

Lat. AD.

Vegl. rtr. *a*; it. sard *ad, a*; fr. *à*; prov. *az, a*; cat. sp. port. *á*.

ABATE, v. *bate*.

2. **ABIA**, adv. „à peine“ — † *abĭa*; forma trisilabică, cu accentul pe *i*, dar cu înţeles întru cîtva deosebit „presque“, se mai aude în Bănat (Hasdeu, 86); *abí* Mehedinţi, Gorj, Dolj; † *debĭa* (Varlam, Caz. 344ᵃ), † *debĭia* (Iorga, Studii XII, 206) nu presupune un simplu *bĭa*, ci este pentru *deabĭa*.

Lat. AD-VĪX, cu trecerea lui v la B prin fonetică sintactică; *a* dela sfîrşit, care nu trebue confundat cu finala lui *acesta* (Meyer-Lübke, Rom. Gr. II, 625) şi nu poate fi nici h a c (Subak, Rassegna st. etn. 13), se explică prin legături sintactice ca: *abi a venit, abi adormi* > *abia a venit, abia adormi*.

Teram. *abbí* (Savini, 201) şi abr. *bi* „soltanto“; vsp. *aves* (al cărui *e* se explică din ĭ aton în frasă) || sprs. *vess* < VĪX.

Der.: dim. *abieluşa*; *abieluţa*; *(d')abeuşca* Mehedinţi; băn. *abiuţa* şi *debelaş* (Hasdeu, 86).

3. **AC**, sb. n. „aiguille, aiguillon“ || ir. *åc*; megl. ar. *ac*.

Lat. ACUS,-UM.

Vegl. *juak*; it. *ago*; sard *agu*; prov. *ac*.

Der.: dim. *acuţ*; *aculeţ*; *ac(u)şor* || augm. *acoi* || col. *acărie* „fabrique d'aiguilles, aiguilles en général“ (Po-

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

lizu) || băn. *aconiță* și *acheț* (Hasdeu, 203), *acarniță* (ar. ~), *acăriță*, † *acarnişte* (Hasdeu, 121, 131), *acariță* (Polizu) „étui à aiguilles“ || † *acos* (Dosoftei) „pointu“.

4. **Acar**, sb. m. „fabricant d'aiguilles (Lex. Bud.), étui à aiguilles“ <A(U)ARIUS,-UM „fabricant d'aiguilles ou qui travaille à l'aiguille“.

5. **Aţă**, sb. f. „fil“ || ir. *âţę*; megl. *aţă* „ficelle“; ar. *aţă*, pl. „fils d'un écheveau“ || <ACIA,-AM (Thes.; cf. Arch. lat. Lex. XII, 278) || rtr. *atscha*; it. *accia* || dim. *aţică*; *aţişoară*; *aţucă* (Bota, Pov. 124) || *aţos* „filandreux, fibreux“.

Impr.: bulg. ацж „bobine“ (Sbornik XIV, 206).

6. **ACĂŢA, AGĂŢA**, vb. „accrocher, suspendre“ || ir. *(a)caţå* „attraper“; megl. *căţari* „attraper, commencer“; ar. *acăţare* „attraper, commencer, accrocher, aller bien (en parl. d'un habit)“.

Lat. *ACCAPTIARE; Schuchardt, Z. rom. Ph. XXVIII, 41, crede că înţelesul formei dr. e datorit influenţei ung. *akasztani*, ceea-ce nu e necesar, pentru că dela ideea de „prendre“ s'a putut ajunge de-a-dreptul la aceea de „accrocher“ (comp. *a prinde de un cui*); de altfel Dsa susţine că se poate să avem de a face cu un derivat din *caţă*, care nu pare a fi latin; totuşi o influenţă ungurească se poate admite în forma *agăţa* (comp. ung. *aggatni*).

Nprov. *acassá* „attraper, chasser“; înţelesul ar. de „aller bien (un habit)“ se întîlneşte şi în forma nprov.: *aquelo raubo t'acasso*; cat. *acaçar* „saisir, attraper“; vfr. *achasser* „chasser, pousser, attirer“ || rtr. *chatscher*; it. *cacciare*; fr. *chasser*; prov. cat. *cassar*; sp. *cazar*; port. *caçar*, toate cu înţelesul cuvîntului fr. < *CAPTIARE.

Der.: *acăţător*, adj. „qui s'accroche“; *acăţătoare* „attache (d'un habit)“ || *acăţos* şi *acăţăcios* (Bobb), adj. „qui s'accroche“ || *acăţătură* „accroc, accrochement, suspension“, ar. ~ „action de prendre, prétexte“ || *acăţele* (Bobb) „vrilles de la vigne“ || ir. *racaţå* „saisir“ || megl. *pricăţari* „rattraper“ || megl. *zacăţari* „saisir, commencer“, *zacăţat* „commencement“ (cf. bulg. закачамъ „prendre, suspendre“) || *a se (a)căţăra*, *a se căţări* „grimper“ (după Schuchardt, Z. rom. Ph. XXVIII, 41, din *acăţa* + ngr. καντζαρόνω ori bulg. катерѫ-се) || zool. *(a)căţărătoare* „sitta caesia, picus martius“ (Marian, Ornit. II, 74, 153).

ACEL, v. *el*.

7. **ACERĂ**, sb. f. „aigle“.

Lat. AQUĪLA,-AM.

Rtr. *aivla*; berg. *agola*, abr. *akulę*, nap. *aquelę*, sic. *akula*, San Fratello *jekula*; sard log. *abile*; fr. *aigle*; nprov. *aiglo*; cat. *aliga*, Alghero *akkira*; sp. *águila*; port. *aguia* (unele din formele romanice presintă perturbări în fonetism).

ACEST, v. *ăst*.

8. **ACI** (*acia*; pentru *-a*, cf. *abia*), adv. „ici“ — † *acie, acii, cĭi, cĭia* || ir. *tśi(a)*; ar. *aţia* (în Epir „là“).

Lat. ECCE-, ECCUM-HĪC.

It. *ci*; fr. *ici, ci*; prov. *aissi*; cat. *assi* <ECCE-HĪC || rtr. *acqui*; it. *qui*; sard log. *kue* (Arch. gl. XIII, 109); vfr. *equi*; prov. *aquí*; cat. sp. port. *aquí* < ECCUM-HĪC; comp. vegl. *čajko*.

Der.: *acilea* (refăcut după *acolea*) || † *acĭiaş* „à l'instant“ || *deci* < *de aci* „donc“; din înţelesul primitiv de raport de loc, cum îl găsim în vechile texte, s'a desvoltat acela de consecuenţă în timp, din care în urmă înţelesul conclusiv general de astăzi.

9. † **Acice** (*acicea, cice, cicea*), adv. „ici“ <ECCE-, ECCUM-HĪCCE; forma aferesată se explică din construcţiunea *de-acice*, devenit **decice* (comp. mai sus *deci*), care a fost despărţit în *de* şi *cice* || vit. *quici*, reat. *ekkuči*, cors. *kuiči*.

10. **ACIUA**, vb. „abriter, mettre en lieu de sûreté“; mai des *a se aciua* „s'abriter, se retirer en lieu de sûreté“.

Lat. *ACCUBĪLIARE <CUBĪLE „nid, tanière, gîte des animaux“. *Aciua* se explică prin generalisarea formei dela indicativ *ACCUBĪLIO > *accuilio > *acuilio > **acíl'u* devenit *acĭiu* (Molnar, Gram. 1788, 266), de unde prin trecerea accentului pe *u* s'a ajuns la **acĭú* (comp. la Coresi, Ev. înv., *să-ş*

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

ăcuo); dela pers. 1 s'au născut formele *te ăcui, se ăcuă*, etc. şi mai tîrziu forma prea isolată *ăcú* s'a schimbat, prin analogie, în *aciuez*. Înţelesul primitiv „se réfugier dans son gîte" s'a conservat aproape intact, verbul acesta întrebuinţîndu-se mai adesea cînd e vorba de adăpostul animalelor [Candrea].

It. *covigliarsi*; sp. *cobijar* < *CUBILIARE || sard log. *akkuilare* < * ACCUBILARE.

Der.: *aciuaş* (Sbiera, Pov. 217), *acioală* „abri"; *a se aciola* „se réfugier".

11. **ACÓ** (ar.), adv. „là".

Lat. ECCUM-HOC [Candrea].

Rtr. *accó* „ici, là"; reat. march. *ekko*, abr. teram. *ekkę*, Lecce *ekku* „qui, qua" (cf. Merlo, Z. rom. Ph. XXX, 445); vport. *acó* „ici".

12. **ACOLO** (*acolea*), adv. „là" — vr. (Dosoftei, v. WgJb. V, 96) şi băn. *acló* || ir. *colé, coló*; megl. *cola, colaĭa*; ar. *aculó, acló, acloĭa*.

Lat. ECCUM-ĬLLOC, devenit *aculó* şi prin asimilaţiune *acoló*; forma *acólo* se explică prin influenţa lui *acó* (care probabil a existat şi în daco-romînă) şi a adverbelor înrudite ca înţeles *acice, acoace*; în *acolea* avem de a face cu o schimbare de terminaţiune sub influenţă slavă (Densusianu, Hist. l. roum. I, 245). Formele aferesate *colo, colea*, care apar şi în compusele *încolo, dincolo*, megl. *(a)ncola*, ar. *ncló, ncolea, dincló*, se explică în acelaş fel ca şi *cice, -coace* (v. *Acice, Încoa*). Cît priveşte aferesa din formele ir. şi megl., ea poate să fie datorită căderei obicinuite în aceste dialecte a lui *a* iniţial.

Comp. rtr. *alló* < AD-ILLOC || prov. *lo*; sard log. *illoe* < ILLOC.

Der.: † *acoloşi, acoleaşi* (Cantemir), ar. *acloşĭ* (Dalametra) „là même" || ar. *acloţe* (*aculoţe*, Cod. Dim.) este format după analogia lui *aŭaţe*; ECCUM-ILLOCCE ar fi dat *acloaţe*.

ACOPERI, v. *coperi*.

13. **ACRU**, adj. „aigre, âpre" || megl. ar. *acru*.

Lat. ACRUS,-UM (= clas. ACER).

Alb. *egrę* „âpre, sauvage"; it. *agro*; sard *agru*; fr. *aigre*; prov. cat. *agre*; sp. port. *agro*.

Der.: dim. *acruţ* (vit. *agruccio*; *acrişor* (ar. ~); *acriu* (it. *agrigno*); *acricios*; *acroi* Sălagiu (Tribuna 1890, 46); *acrime* (ar. ~), *acreaţă* (it. *agrezza*, vfr. *aigresse*), † *acriciune* (vfr. *aigrison*) „aigreur" || băn. trans. *acriş* „ petit lait aigri employé comme vinaigre" (Hasdeu, 212) || *acri, înăcri*, ar. *acrire* „aigrir" (it. *inagrire*, fr. *aigrir*, vfr. prov. *enaigrir*); *acriturǎ* (ar. ~) „chose aigre, plat aigre" ; *acritoare* „volée, râclée" (Hasdeu, 214); *acreală*, „aigreur"; *năcreală* „vinaigre" (Viciu, Glos. 62) || ar. *anacrič* (Dalametra) „aigreur".

14. **ACUM** (*acuma, acú*), adv. „maintenant" — † *acmú* ; băn. *acúa, acnú, acrú, acnuma, acruma* (WgJb. III, 312) || ir. *acmú, (a)cmó* ; megl. *(a)cmó*.

Lat. ECCUM-MODO, devenit *ac(u)mó* şi în poziţiune atonă *acmú* ; de altă parte sub influenţa lui q u o m o d o, în legături sintactice, accentul a trecut pe *-cu-*, şi astfel a resultat *acum* (comp. mai jos forma sardă). *Acú* se explică prin fonetică sintactică (*acum mi-a spus*) şi poate încă prin influenţa lui *amú*. Formele din Bănat nu pot fi e c c u m - n u n c, e c c e r e - n u n c (Hasdeu, 194, 233), ci o contopire sintactică din *acú* + *numa*, devenit *acnuma* (comp. vic. *nomadeso* „or ora" < *noma* + *adeso*), prin disimilaţiune *acruma*. şi prin scurtare (după modelul lui *acú*) *acnú, acrú*.

Friul. *(a)kumó*; sard log. *komo*.

Der.: † *acmuşĭ*; *acuşi*; *acuşa* || dim. *acuşica* || ir. *(a)cmoţe*; megl. *cmoţi* (cf. *acloţe*, s. *Acolo*).

ADĂPA, v. *apă*.

15. **ADĂPOST**, sb. n. „abri" — *azăpost* (Frîncu-Candrea, Munţii apus. 107), probabil prin influenţa lui *zăpodie*.

Lat. AD-APPOS(ĭ)TUM [Candrea, Rom. XXXI, 296; Tiktin propune AD-DEPOSĬTUM].

Der.: *adăposti*, vr. şi Mehedinţi *adăposta* „abriter"; *adăpostealǎ*, † *adăpostiturǎ* (Coresi; *adăpostură*, Gaster) „abri".

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

ADĂSTA, v. *sta*.

16. **ADAUGE, ADĂUGI, ADĂUGA**, vb. „ajouter, accroître“ — vr. băn. pf. *adauş* || megl. *daŭk* (pf. *daŭş*); ar. *adăvdzeare, adavdzire, adăvgare* (pf. *adapşu*, part. *adaptu*).

Lat.: * ADAUGĔRE, - AUXI,-AUCTUM (= clas. ADAUGĒRE).

Vfr. *aoire*; prov. (numai part.) *azaut*.

Der.: *adaus*, † *adăuşag* (Hasdeu, 259; Iorga, Doc. Callimachi I, 573, 575; II, 103), *adăugătură*, ar. *adivgîtură* (Dalametra), *adăosătură*, † *adăosură* „addition, surcroît“; *adăugător*, adj. „qui s'ajoute“; † *adăosător*, sb. „qui ajoute, qui s'approprie une chose“ (Prav. Gov. 24ª; Lex. Mard.; Cantemir, Hron.).

ADEVĂR, v. *văr*.

ADIA, v. *iie*.

17. **ADÎNC**, adj. „profond“; adv. „profondément“; sb. „profondeur, abîme“ || ar. *(a)dîncá*, adv.

Lat. ADUNCUS,-A,-UM „recourbé“; înţelesul romînesc se explică din cel latin: un lucru încovoiat înăuntru dă impresia de adîncime (comp. c u r v u s care pe lîngă semnificaţiunea de „courbé“ are şi pe aceea de „profond“: *curva vallis*, Virgil). In privinţa trecerei lui U la *î*, v. Candrea, BSF. I, 28; trecerea aceasta s'a întîmplat întîi la formele în care *u* nu era accentuat (**aduncá* > *adîncá*).

Der.: dim. *adîncuţ* || ar. *(a)dîncos* „profond“ || *adîncime* „profondeur“ || *adînci* „approfondir“; *adîncitor*, adj. sb. „qui approfondit“; *adîncitură* „creux, enfoncement“.

18. **Adînca**, vb. „approfondir, enfoncer, creuser“ < ADUNCARE „courber en dedans“ || † *adîncat*, adj. „profond“ (întrebuinţat mai des în locul formei obicinuite de azi *adînc*), adv. „profondément“, sb. „profondeur“; *adîncătură* „creux, enfoncement“.

ADORMI, v. *dormi*.

ADUCE, v. *duce*.

ADUNA, v. *un*.

AFARĂ, v. *fără*.

19. **AFLA**, vb. „trouver, apprendre (une nouvelle)“; *a se afla* „se trouver, être, se porter, se comporter“ || ir. *(a)flă*; megl. *flari*; ar. *aflare*.

Lat. AFFLARE „souffler sur“, la pas. „être inspiré“; înţelesul romînesc şi romanic e explicat de Schuchardt, Z. rom. Ph. XX, 535 (cf. Densusianu, Hist. l. roum. I, 186) prin fasele intermediare: m i h i a f f l a t u r „l'inspiration, l'idée m'est communiquée“, din care: a m e a f f l a t u r, a f f l a t u m h a b e o.

Sprs. *aflar*; Cerignola *ak'k'á*, nap. *ašare*, cal. *ah'h'are*, sic. *ašari*; (sp. *hallar*); port. *achar*, peste tot „trouver“.

Der.: *aflat* „trouvaille, découverte“ (port. *achado*), comp. *din aflate* „par ouï-dire“; *aflător* (ar. ~), adj. sb. „qui trouve, qui se trouve quelque part“ (port. *achadouro*); *aflătură* „inventio“ (An. Car.; Dosoftei V. Sf. 125ᵇ; comp. dalm. *aflatura*; cal. *ah'h'atura*) || Hasdeu, 444, dă din Bănat un sb. n. *aflat* cu înţelesul de „épilepsie“, este însă participiul verbului din expresiunea: *aflat de nevoie, de boală* || băn. *izăflá, zăflá*, cu prefixul sîrbesc *iz-*; forma *esafla* citată de Hasdeu, 456, e o redare falsă a formei precedente || megl. *priflari* „retrouver“.

AFUMA, v. *fum*.

AFUNDA, v. *fund*.

20. **AGER**, adj. „vif, alerte, sagace“; adv. „vivement, avec agilité“.

Lat. AGĬLIS,-EM.

Rtr. Münst. *aisel* (Pallioppi).

Der.: *agerime*, † *agerie* (Cantemir, Ist. ier. 295) „vivacité, sagacité“ || *ageri* „rendre vif, sagace“.

21. **AGEST** (*agestru*), sb. n. „terre mêlée de pierres et de troncs d'arbres, charriée par l'eau et entravée dans sa marche; terrassement, grosse bûche“ (Hasdeu, 501; Mîndrescu, Lit. pop. 239; Şez. II, 22).

Lat. AGGESTUS,-UM „action d'entasser, tas“, AGGESTUM „fortification“.

Der.: *agesti, agestri* (Marian, Ins. 432) „entasser“.

22. **AGRU** (vr. băn.), sb. n. „champ cul-

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

tivé" — *agru, agur, agor* „produit de la terre, récolte" Mehedinţi, Gorj || megl. ar. *agru*.

Lat. AGER, AGRUM.

Rtr. *er*; berg. *ager*; Lago Maggiore *egro*.

Der.: ar. *agrişte* „pâturage".

23. **AGURA** (trans.), vb. „prédire".

Lat. * AGURARE (= clas. AUGURARE) [Densusianu, Rom. XXVIII, 60].

Vit. *agurare*; Rovigno, Pirano *agurá*; prov. *agurar*; sp. *agorar*; port. *agourar* (comp. ven. *ingurar*, mil. berg. crem. *ingürá*; vfr. *bien-eüré*).

24. **AGUST**, sb. m. „août" — băn. *agost* (An. Car.); în alte părţi şi *gust, gustea, gustar* (Marian, Sărb. I, 96), prin etimologie populară şi (cel din urmă) prin adăugarea suf. *-ar* din alte nume de luni, *făurar, cireşar*.

Lat. AGUSTUS,-UM (= clas. AUGUSTUS).

Alb. *gušt*; rtr. *avuost*; it. *agosto*; sard log. *austu*; fr. *août*; prov. cat. *agost*; sp. port. *agosto*.

Der.: *agustos* „sorte de raisin" (Hasdeu, 540; comp. vfr. *aousteus* „moissonneur").

25. **AI**, sb. m. „ail" || ir. *âl'*; megl. ar. *al'ŭ*.

Lat. ALIUM.

Alb. *aj*; vegl. *al'*; rtr. *agl*; it *aglio*; sard log. *ažu*; fr. *ail*; prov. *alh*; cat. *all*; sp. *ajo*; port. *alho*.

Der.: dim. *aior* „euphorbia esula", *ai(u)şor, ai(u)şoară* „alliaria officinalis" (piac. *ajö* „aglio di serpe"; mil. *ajö* „cipolla di serpe"; parm. *ajöl* „aglio florido") || *aiá, aí* „apprêter à l'ail" (Lex. Bud.; An. Car.): *aite* (Lex. Bud.), *(h)aituri* (Hasdeu, 563; Şez. II, 24) „gelée à l'ail" (comp. it. *agliata*, vfr. *aillée*; prov. *alhada*; cat. *allada*; sp. *ajada* „sauce à l'ail").

26. **AICI** (*aice, aicea*), adv. „ici".

Lat. AD-HĪCCE; forma aferesată *ici* se explică în acelaş mod ca şi *-coace, cice, colo* (v. *Acice, Acolo, Încoa*).

27. **AIEPTA**[1], vb. „lancer, jeter; diriger, conduire, deviner" (Lex. Bud.); *a se aiepta* „se vanter" (Lex. Bud.).

Lat. ADJECTARE, devenit *a i e c t a r e > *aieptare*.

Vfr. *se ajeter* „se jeter, se précipiter".

Der.: *aiept* „arrogance" (*mă iai cu aieptul*, Bibl. Tribunei, n-rul 7, p. 6); *aieptător* „vantard". — Cf. *Înlepta*.

28. **AIEPTA**[2], vb. „allécher".

Lat. ALLĔCTARE „engager, inviter".

It. *allettare*.

29. **AIUREA** (*aiure, aiuri*), adv. „ailleurs" — *aire(a), aiurile(a), airile(a)*; *aiurlea* (Şez. II, 209), *aierlea* (Viciu, Glos. 15) || ir. *(a)l'ure*; megl. *l'urea*; ar. *al'urea*.

Lat. ALIUBI + *re* care se întîlneşte şi în alte formaţiuni adverbiale romanice (Meyer-Lübke, Rom. Gr. II, 627).

Comp. vsp. *alubre*; port. *alhures*.

Der.: băn. *năiur'a* „en vain"; ar. *nal'urea* „nulle part" || *aiuri, aiura* „divaguer, délirer" (înţelesul s'a desvoltat din expresiunile: *a vorbi într'aiurea, a fi cu gîndul aiurea*); *aiureală, aiurit* „délire, divagation".

30. **Nicăiri** (*nicăirea, nicăiuri, nicăirilea*), adv. „nulle part" — băn. *ńicăur', ńicăor', ńicheor', ńichior'*; trans. maram. *nicări* || megl. *nicăl'urea* || < NEC ALIUBI + *re* (reducerea lui *iu* la *i*, ca şi în formele dialectale ale lui *aiurea*, s'a întîmplat în poziţiunea atonă a cuvîntuluĭ, comp. *înghiţi* < * *înghiuţi*) || cf. port. *nenhures*.

31. **AJUNA**, vb. „jeûner" || ar. *ağunare* „avoir faim".

Lat. *AJUNARE, resultat din EJUNARE + JAJUNARE; paralelismul j a j u n a r e — j e j u n a r e a înlesnit probabil naşterea formei *a j u n a r e alături de isolatul e j u n a r e; păstrarea lui *u* se explică din formele accentuate pe temă (v. *Baier*).

Alb. *ag=noj*; vfr. *adjeuner*; sp. *ayunar* || rtr. *(ge)güner*; it. *giunare*; fr. *jeûner* < JEJUNARE || Fassa *žažunar*, Greden *žašuné*; vgen. *žažünar*; Campobasso *jajonar;* sard camp. *ğaunai* < JAJUNARE.

Der.: † *ajun* (sp. *ayuno*), *ajunat* „jeûne"; *ajun* „veille", primit. „jour de jeûne qui précédait une fête"; † *ajunător*, adj. sb. „qui jeûne".

32. **Ağun** (ar.), adj. „affamé" < *AJUNUS,-A,-UM (sp. *ayuno*; comp. rtr.

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

gün „sobre, vide“; fr. *à jeun* este probabil tot o formă adjectivală, * *ajeun*, care a fost greşit despărţită) || ar. *aguname*, *ağunatic*, *ağuneaţă* (Dalametra) „faim, jeûne“.

33. **AJUNGE**, vb. „rejoindre, arriver, atteindre, parvenir, devenir, suffire“ — † *a se ajunge* „s'entendre, contracter une chose avec quelqu'un“; vr. băn. pf. *ajunş* || megl. *jundziri* (pf. *junş*); ar. *ağundzire*, *ağundzeare* (pf. *ağumşu*, part. *ağumtu*, *ağumsu*).

Lat. ADJUNGĔRE,-JUNXĪ,-JUNCTUM „joindre, ajouter“.

Tir. *aržonğer* „rejoindre, suffire“, friul. *ažonži*; it. *aggiungere*; sard log. *ağğungere*; vfr. *ajoindre*; prov. *ajoiner*.

Der.: *ajuns*, ar. *ağumtă* „arrivée“; *ajungător*, adj. sb. „qui arrive“ (Cihac); *ajunsătură* (Cihac) „attention, accord“ || *deajuns* „suffisant, suffisamment“ || *neajuns* „ennui, mécontentement“, †*neajungere* „indigence“ (Iorga, Doc. Callimachi I, 597).

34. **AJUTA**, vb. „aider“ || ir. *(a)ẑutå*; megl. *jutari*; ar. *ağutare*.

Lat. ADJUTARE; păstrarea lui *u* se datoreşte formelor accentuate pe temă (v. *Baier*); comp. formele romanice care presintă desvoltarea normală.

Rtr. *agüder*; vit. *aitare*; fr. *aider*; prov. *ajudar*, *aidar*; cat. *ajudar*, *aydar*; sp. *ayudar*; port. *ajudar*.

Der.: *ajutător*, adj. „qui aide“, †sb. „auxiliare“; †*ajutătorie* (Coresi) „aide“ || în compunere cu *zău* întîlnim expresiunea *aştezău* „que Dieu vous aide, salut qu'on adresse aux femmes qui tissent“ (Hasdeu, 608; Rădulescu-Codin, Cuv. Musc. 7).

35. **Ajutor**, sb. n. „aide, secours“; adj. „qui aide“ || megl. *jutor*; ar. *ağutor* || < ADJUTORIUM || vsp. *ayudoiro*, *aydoro* || † *ajutoare* (Dosoftei, Parim. II, 23), † *ajutorie* (şi trans. băn., Cătană, Bal. 136) „aide“ || † *ajutorinţă* „aide; impôt“ (Hasdeu, 652; Iorga, Studii VI, 133; VII, 86; comp. *banii agiutorului*, Iorga, Doc. Callim. I, 428) || băn. *ajutornic* „auxiliator“ (An. Car.) || *ajutori*, *ajutora* „venir en aide“.

ĂL, v. *el*.

ALĂTURI, v. *lat.*

36. **ALB**, adj. „blanc“ || ir. *åb* „blanc“; megl. *alb*; ar. *albu* „blanc, heureux“.

Lat. ALBUS,-A,-UM; pentru înţeiesul „heureux“, comp. d i e s a l b a „jour fortuné“ (dr. *zi albă*).

Vegl. *jualb*; rtr. *alv*; gen. *arbu*; sard *albu* (Stat. sass.); port. *alvo*.

Der.: *albul* (*zilei*), *alba* „aube“ (rtr. *alva*; it. sard *alba*; fr. *aube*; prov. cat. sp. *alba*; port. *alva*); *albul* (*ochilor*) „blanc de l'œil“ (comp la Celsius a l b u m o c u l i şi rtr. *alv del ögl*, port. *alvo de olho*); ar. *albu* „monnaie“; *albe* (ar. ~, Dalametra), pl. „habits blancs, linge“ (comp. la Ovid a l b a „vêtements blancs“; vfr. *aubes*); ar. *albile*, pl. „fées, Parques“; zool. *alb* „espèce de vermisseau“ (Hasdeu, 763) || *dalb* „blanc, resplendissant, gracieux“ || dim. *albior*, *dălbior*; *albişor*; zool. *albişor*, *albişoară*, *albiţă* „cyprinus alburnus“, bot. *albiţă* „alyssum calycinum“; *albeţ*, *albuleţ* (Cihac) şi ca sb. „aubier“ (Hasdeu, 736); *(d)albuţ*; *albui* (Jipescu, Opinc. 53); *albiu*; † *albiŭ* (Dosoftei); *albicios* (ar. ~); *alburiu* (*alburit* „blanchi“); bucov. *albiniu*, *albineţ* „blanchâtre, blond“, format după *gălbiniu*, *gălbineţ* (*alb* şi *galben* s'au influenţat reciproc, v. acesta din urmă) || *alboi* (Tribuna 1890, 46), băn. *alboń*; *alboaie* „chose blanche“ (Gorovei, Cimil. 265); băn. zool. *alboń* „cyprinus alburnus“ (Hasdeu, 759) || *albei* „blanc (en parl. des chiens), aux cheveux blancs, blond“ (Şez. II, 126), bot. *albei* „panicum dactylon“ || *albime*, † *albiciune* „blancheur“ || *albuş* (ar. ~) „blanc d'œuf, blanc de l'œil“ (comp. la Celsius a l b u m o v i, rtr. *alv d'öv*. sard log. *arbu* „chiara d'ovo“, fr. *aubin*); zool. *albuşău* „sorte de poisson“ (Şez. V, 25); *albuşos* (Polizu) „glaireux“ || zool. *albiliţă* „pontia brassicae“ (Marian, Ins. 258) || *albină* Vîlcea: *se albineză de ziuă* „le jour commence à poindre“ (Marian, Ins. 180); cf. Muscel *albini* „mettre au jour, croître, se développer, être en convalescence“, *albineală* „croissance, convalescence“ (Rădulescu-Codin, Cuv. Musc. 6).

37. **Albastru**, adj. „bleu“ — băn. *albastru* şi *nălbastru* „sombre (en parlant du ciel couvert)“ || ar. *albastru* „bleu,

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

blanchâtre“ (Obedenaru) || <*ALBASTER,-TRA,-TRUM (comp. it. *biancastro*, fr. *blanchâtre*) || *albastre*, sb. pl. „habit bleu, spécialement habit bourgeois“ || dim. *albăstriu*; *albăstrui*; *albăstrior*; *albăstrel*; bot. *albăstrea*, *albăstriță* „centaurea cyanus“ || *albăstrime* „aspect bleu, azur (du ciel)“, fig. „gens habillés en bleu, bourgeois, nobles“ || *albăstri*, ar. *albîstruiri* (Dalametra) „rendre bleu“; *albăstreală* „bleu, substance pour teindre en bleu“.

38. **Albeață**, sb. f. „blancheur, taie sur l'œil“ || megl. *albeț*, *albeță* „blancheur, taie sur l'œil, blanc de l'œil“; ar. *albeață* „blancheur, fard, blanc d'œuf, taie sur l'œil“ || <*ALBĬTIA,-AM (=clas. ALBĬTIES); pentru semnificațiunea „taie sur l'œil“ comp. a l b u m i n o c u l o la Celsius și Vegețiu || prov. *albeza*.

39. **Alboare**, sb. f. „blancheur, lumière“ (Sbiera, Pov. 91) <ALBOR, -OREM.

40. **Albumeală**, sb. f. bot. „gnaphalium leontopodium, leontopodium alpinum“ <ALBUMEN+ *-eală* || (comp. it. *albume*; vfr. *aubun*).

41. **Albi**, vb. „blanchir, devenir blanc“ || megl. *albiri*; ar. *algire*, *algare* „blanchir, devenir blanc, être heureux, poindre (en parlant du jour)“ || <*ALBĪRE (= clas. ALBĒRE) || *albitor*, adj. „qui a la propriété de rendre blanc“; *albitoare*, *albitorie* (Cihac) „blanchisserie“; *albitură* „blanchissage, blanchissure“, *albituri*, pl. „linge“, ar. *algitură* „blanchissure, canutie“ || *albeală* „fard“ || *înălbi*, megl. *nalbiri* „blanchir, devenir blanc“; *(î)nălbeală* (Tocilescu, Mat. 67, 503) „fard“; *(î)nălbitor*, adj. „qui blanchit“; *nălbitor* (Coresi, Praxiu, 376) „blanchisseur“; *nălbitoare* (Zanne, Prov. IX, 127) „lavoir“.

42. **Sarbăd**, adj. „pâle“ — † *salbed* (Neagoe, Invăț. 118) || ar. *salbit*, *sarbit* || < EXALBĬDUS,-A,-UM „blanchâtre“; *albed*, dat de Budai-Deleanu (Hasdeu, 731), pare necunoscut || vit. *scialbedo*, sic. *śarvidu* || dim. *sărbezior* (Cihac) || *sărbezi*, *selbezi* (Hasdeu, Cuv. d. bătr. I, 301) „devenir pâle“; *sărbezeală*, *sărbezie*, *sărbezime* (Cihac) „pâleur, fadeur“ || Nu trebue confundat cu aceste forme *sarbăd* „aigre, aigrelet (en parlant du lait), fade“, *a se sărbezi* „s'aigrir, devenir fade“, care derivă din alb. gheghic *ϑarpət* „acido, acerbo“, *ϑarb* „inacidirsi“, *ϑarptue* „render acido“ (Jungg, Fialuur 163; cf. Christophorides, Lex. alb. 125-126); asemănarea de formă între un cuvînt și celălalt a adus o confundare a lor: *salbăd* a fost schimbat în *sarbăd* sub influența formei de origine alb.

43. **ALBIE**, sb. f. „lit d'une rivière, auge, berceau“ — trans. bucov. *alvie* (Hasdeu, 739; Marian, Leg. 298).

Lat. ALBIA,-AM (= clas. ALVEUS,-UM). Tir. *albi*, friul. *laip*; vic. *abio*; ver. *albio*, mant. cremon. mil. pav. mir. parm. *albi*, bresc. berg. *albe*, piem. piac. *arbi*, gen. *arğu*, bol. *eib*, ferr. *aib*, mod. *älbi*, regg. *elbi*, romagn. *ebi*; fr. *auge* <ALBĬUS,-UM și ALBIA,-AM.

Der.: dim. *albiuță* || *albios* „creux“ Dolj || *a se albii* (Tiktin) „prendre la forme d'une auge“; *albiire* (Bobb) „action de creuser“.

Impr.: rut. альбіи́ка „Trog, Mulde“.

44. **Albioară**, sb. f. „petite auge“ <ALBIOLA,-AM (= clas. ALVEOLA), atestat în C G L. V, 340 || rtr. *arbuol*; ven. pad. *albol*, vic. *abiolo*, mant. parm. *albiöl*, berg. *abiöl*, com. mil. pav. *albiö*, romagn. *ibiol*; vfr. *aujoel* „berceau“ < *ALBIOLUM.

45. **Albier**, sb. m. „fabricant d'objets en bois“ (Hasdeu, 744) < *ALBIARIUS,-UM (= ALVEARIUS, C G L. II, 432; III, 309).

46. **ALBINĂ**, sb. f. „abeille“; bot. „ophrys cornuta“ || ir. *albirę*; megl. *albină*; ar. *algină* „abeille, ruche“.

Lat. *ALBĪNA,-AM (comp. a l v a r i a n o n a l v i n a e la Caper, Gr. lat. VII, 107); înțelesul romînesc se explică din acela al lui a l v u s, a l v a r i u m „ruche“.

Der.: dim. *albinea*; *albinuță*, *albiniță*, *albinușe*, *albinică*, *albinioară* (Marian, Ins. 190) || col. *albinărie*; *albinet*; *albiniș* (dat de Budai-Deleanu, v. Hasdeu, 752); ar. *alginame* || *albinar*, ar. *alginar* (Dalametra) „apiculteur“; *albinărie* „apiculture“; *albinărit* „apiculture, † impôt sur les abeilles“; zool. *albinărel* „merops apiaster“ (Marian

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

Ornit. I, 60) || *albină* (Marian, Ins. 179) „courir fébrilement“.

47. **ALEGE**, vb. „choisir, élire, discerner“; *a se alege* „résulter“ — vr. băn. pf. *aleș* || megl. *lęziri* (pf. *leș*); ar. *aleadzire, alidzeare* „choisir, discerner, lire“ (pf. *alepșu*, part. *aleptu*).

Lat. ALLĒGĔRE,*-LEXI,-LECTUM.

Vit. *alleggere*.

Der.: *alegere* „triage, choix, élection“; *ales*, ar. *aleptu* „distingué, d'élite“; *ales* „broché (t. tiss.)“; † *ales* „précisément“ (comp. expresiunea *mai ales*); *ales* „élu; choix; triage des brebis, fête qui accompagne cette opération“ (Hasdeu, 851); ar. *aleptu* „héros des contes qui correspond au *Făt-frumos* des contes dr.“; †*alegînd* „surtout; sauf“; *alegător*, adj. sb. „qui choisit, qui élit, électeur“; † *alesător* „personne préposée à la délimitation des terres“; *alesătură* „dessein d'une étoffe“; *alesătură*, *alegătură*, *alesură* (Costinescu) „séparation des cheveux en tresses“; † *alesătură*, *alegătură*; (Cihac) „élection, choix“ || ar. *prialeadziri* (Dalametra) „choisir longtemps“.

ALERGA, v. *larg*.

ALINA, ALINTA, v. *lin*.

ALMINTRELEA, v. *minte*.

ALOCURI, v. *loc*.

48. **ALT**, adj. pron. „autre, autrui“ || ir. *åt*; megl. *alt*; ar. *altu*.

Lat. ALTER,-TRA,-TRUM (= clas. ALTERA,-TERUM); căderea lui *r* se explică prin disimilaţiune (comp. formele romanice de mai jos).

Vegl. *jualtro*; rtr. *oter*; it. *altro*, Lago Maggiore *alt*; sard log. *ateru*, sard gal. *altu*; fr. *autre*; prov. cat. *altre*, cat. Alghero *altu*; sp. *otro*; port. *outro*.

Der.: † *alalt*, megl. *lalt*, *lant*, ar. *alantu* (cu *n* prin disimilaţiune, comp. mir. *antar*) şi *(a)nantu* (prin asimilarea lui *l* cu *n*) = *ălalt* (prin asimilaţiunea *ă—a* > *a—a*); *ălalalt*, *ăl(ă)lalt* (*ălălant*), megl. *lalant*, e resultat dintr'o nouă recompunere cu *ăl* || *ăstalalt*, *ăst(ă)lalt* (*ăstălant*) = *ăst-alalt* || *celalalt*, *celălalt* (*cel(ă)lant*), megl. *ţelalant*, ar. *aţelălant* = *cel-ălalt* || *cestalalt*, *cest(ă)lalt* (*cestălant*) = *cest-ălalt* || *laolaltă* „ensemble“ e resultat din expresiunea: *a pune una la alaltă*, din care s'a isolat *la alaltă*, de unde (prin intercalarea lui *u* între cei doi *a* în hiat) ** laualaltă*, ** lauălaltă*, *laolaltă*.

49. **ALTAR**, sb. n. „autel“ — bucov. *altare*, f. (Marian, Leg. 273) || ir. *altår*; megl. *altar*

Lat. ALTARIUM.

Alb. *lter* || rtr. *utêr*; it. sard *altare*; fr. *autel*; prov. *autar*; (cat. sp. port. *altar*) < ALTARE.

Der.: dim. *altărel* (Pisone).

50. **ALŢARE** (ar.), vb. „élever“.

Lat. ALTIARE.

Rtr. *ozer*; it. *alzare*; fr. *hausser*; prov. cat. *alsar*; sp. *alzar*; port. *alçar*.

Cf. *înalt*.

ALUAT, v. *lua*.

51. **ALUNĂ**, sb. f. „noisette“ — trans. *alune*, pl. „pommes de terre“ (Viciu, Glos. 16). — **ALUN**, sb. m. „coudrier“ || ir. *alurę*, *alur*; megl. *lună*, *lun*; ar. *(a)lună*, *(a)lun*.

Lat. *ABELLONA,-AM (= ABELLANA) prin introducerea sufixului -ONA care se găseşte în alte nume de oraşe; cf. şi ABELLINA; forma apare de obicei însoţită de nux, dar este atestată şi singură.

Sav. şi elv. *aloñe* < *ABELLONEA || it. *avellana*, *avellano*; vfr. *avelaine*; prov. *aulana*, *aulan*; cat. sp. *avellana*, sp. *avellano*; port. *avellan* < ABELLANUS,-A,-UM || fr. *aveline* < ABELLINA (cf. Nigra, Z. rom. Ph. XXVIII, 64).

Der.: dim. *aluniţă*; *alunică*; *alunuţă* (Şez. III, 63); *alunel*; *alunaş*; *alunuc* (Şez. III, 156, 158); *alunele*, pl. „achillea millefolium, carum bulbocastanum“ || *alunar* „coudraie (Bobb), vendeur de noisettes“ (comp. fr. *avelinier*: prov. *avelanier*; cat. *avellaner*; sp. *avellanero*; port. *avelleira*); zool. *alunar* „nucifraga caryocatactes“, *alunară* (*găinuşe*) „bonasia cetulina“ (Marian, Ornit. II, 214, 407; comp. sav. *aloñer*, nprov. *avelanié* „casse-noix“) || col. *aluniş* (ar. ~); *alunet*; *alunat* (Ţiplea, P. pop. 62); ar. *alunami* (Dalametra) ||

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

alunia „de la couleur des noisettes“ || *alunită*, *alunică*, *alunea*, *alunel* (Viciu, Glos. 16), cu înțelesul de „lentille, grain de beauté“, nu derivă de sigur din *alună*, ci trebue să fie forme alterate din *luniță*, *lunică*; comp. sp. port. *lunár*, bulg. *luna*, *lunička* „envie, tache de rousseur, grain de beauté“.

ALUNECA, v. *lunеca*.

ALUNGA, v. *lung*.

52. **AMĂGI**, vb. „séduire, tromper.“ Lat. *AMMAGĪRE, din gr. μαγεύω; cuvîntul grecesc a intrat de vreme în lat. balc., cum arată trecerea lui G la *ğ*.

Comp. sic. *ammagari*, sard log. *ammajare* „ensorceler“.

Der.: *amăgire* „séduction, illusion“; *amăgitor*, adj. sb. „séducteur, trompeur“; zool. *amăgitoare* „lanius excubitor“ (Hasdeu, 1013); † *amăgitoresc* (Cantemir), adj. „trompeur“; *amăgitoreşte* (Pisone) „d'une manière trompeuse“; *amăgitură*, *amăgeală* „tromperie, ruse“; † *amăgelnic* (Cantemir) „trompeur“ || † *amăgeu* „séducteur, charlatan“ || *desamăgi* „désillusionner“; *desamăgire* „désillusion“.

53. **AMAR**, adj. „amer“; adv. „amèrement, péniblement“; sb. „amertume, peine“; interj. „hélas!“ || ir. *amăr*; ar. *amar*.

Lat. AMARUS,-A,-UM.

It. *amaro*; fr. *amer*; prov. cat. *amar*.

Der.: dim. *amărel* (comp. nprov. *amarello* „ibéride amère“); *amăriu*: *amărăcios*; *amăruț*; bot. *amăruță* (nprov. *marousso* „anthemis cotula“) şi *amărăluță* „cicendia filiformis“; bot. *amăruș* „viburnum opulus“ (Hasdeu, 1036, dă acecaș formă ca adj. dim., dar nu pare cunoscută) || *amăroi* (Tribuna 1890, 46; vit. *amarogno*) || megl. *măros* „amer“ (prov. *amaros*) || *amărnic*, adj. „vif, véhément, méchant“, adv. „impétueusement, vivement“; *amărnicie* (Cihac) „véhémence, impétuosité“ || *amărime* „amertume, † peine, souffrance“ (Cantemir, Hron.) || ar. *amirami* (Dalametra) „amertume, tristesse“.

Impr.: rut. гамарний „sich härmend, kummervoll, trübselig“.

54. **Amăreață**, sb. f. „amertume“ || ar. *amăreață* „amertume, affliction“ || < AMARĪTIA,-AM, CGL. II, 407 (= clas. AMARITIES) || friul. *amareze*; it. *amarezza*; prov. *amareza*.

55. **Amări**, vb. „rendre amer, affliger“ || megl. *mărari*; ar. *amărîre*, *amărare* || < * AMARĪRE, AMARARE || vit. *amarire*; vfr. *amerir* || *amărît* (ar. ~) „rendu amer, affligé, malheureux, faible“; adv. „amèrement, tristement“; *amărîtor*, adj. sb. „qui rend amer, qui irrite“; † *amărîtură* (Dosoftei) „peine“ *amărăciune*, megl. *mărăcuni* „amertume, peine“ || *amăreală* „amertume“, bot. „polygala vulgaris“.

56. **AMENINȚA**, vb. „menacer“ — *amerința*, *amelința*.

Lat. * AMMĪNACIARE < MINACIAE; prin epentesa timpurie a lui *n* s'a născut forma * *amenînțare*, de unde, prin analogia verbelor în *-ințare*, *amenințare*; formele dialectale se explică prin disimilațiune.

Nap. *ammennaccare*, sic. *amminazzari* (comp. sard camp. *amelezai*); prov. cat. *amenassar*; sp. *amenazar*; port. *ameaçar* || rtr. *manatschar*; it. *minacciare*; sard log. *minattare*; fr. *menacer*; prov. cat. *menassar* < * MINACIARE.

Der.: *amenințare* „menace“; *amenințător*, adj. sb. „qui menace“: *amenințătură* „menace“.

AMESTECA, v. *meşte*.

AMIAZI, v. *miez*.

AMÎNDOI, v. *doi*.

AMINTI, v. *minte*.

AMNAR, v. *mînă*.

AMORȚI, v. *muri*.

57. **AMU**, adv. „maintenant — † donc, déjà“ — Oşani *amuia* || ir. *amú*; megl. *mó*; ar. *amó*, *amú* (Dalametra).

Lat. AD-MODO; *u* final se explică sau prin influența lui *acmu* sau din positiunea atonă a cuvîntului.

Vgl. *jamo*; rtr. *amó*; berg. lomb. *amó*, sic. *ammú*; sard camp. *immoi*, toate cu înțelesul de „encore“.

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

Der.: *amuşi* „à l'instant“ || megl. *moţi* (cu *-ţi* analogic; cf. ar. *acloţe*, s. *Acolo*).

58. **AN**, sb. m. „an, année“; adv. „l'année passée“ — † *anni* (Ps. Sch. 30, 11: 77, 33; 154, 9) || ir. *ân*; megl. ar. *an*.

Lat. ANNUS,-UM; forma de abl. a n n o din care derivă adv. romînesc era întrebuinţată deja în latină cu înţelesul de „l'année dernière“.

Vegl. *jan*; rtr. *an*; it. *anno* (tosc. *anno* „l'anno prossimamente passato“ Fanfani); sard. *annu*; fr. prov. *an*; cat. *any*; sp. *año*; port. *anno*.

Der.: dim. *anişor*; *anuţ* (Ţiplea, P. pop. 6) || *mulţumi* „remercier, contenter“ < *mulţi ani*, întrebuinţat ca salutare, urare (cf. bulg. *za mnogo godini*), şi devenit pe urmă *mulţan*, *mulţam* (care se aude încă în Transilvania); din acesta s'a derivat forma verbală *mulţămi*, prin asimilaţiune *mulţumi* (comp. şi formula de mulţumire port. *viva multos annos*); *mulţumire* „remercîment, satisfaction“; *mulţumită* „remercîment; grâce (à)“; *mulţumitor*, adj. sb. „reconnaissant, satisfaisant“; *nemulţumi* „mécontenter“; *nemulţumire* „mécontentement, ingratitude“; *nemulţumit*, adj. sb. „mécontent“; *nemulţumitor*, adj. sb. „ingrat“ || *estan* (ar. ~) „cette année“.

59. **Noatin** (*noaten*), adj. sb. „d'un an (agneau, poulain)“ || ir. *notir*; megl. ar. *noatin* || < ANNOTĪNUS,-A,-UM || dim. *notśinel* (Viciu, Glos. 19); *notior* (Tocilescu, Mat. 1267) || băn. *notśinaŕ*, ar. *nutinar* „gardeur des agneaux d'un an“. — Impr.: ung. *nótin* (Szinnyei).

60. **APĂ**, sb. f. „eau, rivière“; *ape*, pl. „reflets d'une étoffe ou d'un métal“ || ir. *âpę*; megl. *apu*, *apă* (Nînta); ar. *apă*.

Lat. AQUA,-AM.

Rtr. *ova*; it. *acqua*; sard log. *abba*; fr. *eau*; prov. *aiga*; cat. *aigua*; sp. port. *agua*.

Der.: dim. *ap(u)şoară* (ar. ~ , Dalametra) || *apar* „porteur d'eau, † marin“ (Cantemir; comp. a q u a r i u s) || col. *apărie*, mold. *apăraie*; † *apări*, pl. (Dosoftei) || *apos* „aqueux“ (comp. a q u o s u s; vfr. *evos*); † *apoasa* (Dosoftei) „océan“.

61. **Apătat**, adj. „trempé d'eau“; forma aceasta trebue să derive dintr'un verb dispărut azi * *apăta* < *AQUATARE (comp. a q u a t u s „aqueux, délayé“); presenţa lui *p* (a q u a t a r e ar fi dat **acătare*) se explică sau prin generalisarea formei cu accentul pe *a* (a q u a t o > **apat*) sau prin influenţa lui *apă* || *apătos*, ar. *apîtos* (Dalametra) „aqueux“; *apătoşa* „remplir d'eau, devenir aqueux“.

62. **Adăpa**, vb. „abreuver, arroser“ || ir. *(a)dapă*; megl. *dăpari*; ar. *adăpare* || < ADAQUARE || friul. *adagá*; it. *adacquare*; sard log. *abbare*; prov. *azaigar*; sp. *adaguar* || *adăpat* „abreuvement“ (comp. nprov. *aseigado* „irrigation“); *adăpător*, adj. sb. „qui abreuve“; *adăpătoare* „abreuvoir“ (comp. sard log. *abbadorżu*, nprov. *aseigadouiro* „arrosoir“); *adăpătură* „abreuvement“ (Cantemir, Hron.; An. Car.; Polizu), ar. *adîpîtură* (Dalametra) „arrosage“ (it. *adacquatura*; sard log. *abbadura*, nprov. *aseigaduro* „arrosement“).

63. **APĂRA**, vb. „défendre, protéger“ — vr. trans. (Viciu, Glos. 16) „prohiber, retenir“ || ir. *(a)parâ*; ar. *apărare*.

Lat. APPARARE „préparer, disposer“.

Friul. abruzz. *aparâ*; nap. *aparare*; nprov. *aparâ*; port. *aparar*. In celelalte limbi romanice, verbul are înţelesul de „préparer, orner, offrir, enseigner“: it. sard *apparare*; vfr. *aparer*; sp. *aparar*; înţelesul romînesc se regăseşte în forma simplă sau în compusele cu i m-: it. *parare*; fr. *parer*; prov. *emparar*; cat. sp. port. *amparar*.

Der.: *apărare*, *apărat* „défense“, † *apărat* „reproche“; trans. *apărat* „pacage réservé, bois en défens“ (comp. nprov. *aparant*, adj. „dont l'entrée est prohibée aux bestiaux, en parlant des pacages“); *apărător*, ar. *apîrîtor* (Dalametra), adj. sb. „qui défend, qui protège“; *apărătoare* „rempart, éventail, chasse-mouches“, bot. „clinopodium vulgare“; *apărătură*, ar. *apîrîtură* (Dalametra) „défense, protection, † empêchement, fortification“, mold. „bois en défens“ || *apărămînt* (Lex. Bud.) „protection, abri“ | *neapărat* „inévitable“, adv. „absolument, † sans empêchement, incessamment“ (Cod. Vor.).

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

APĂSA, v. *păsa.*

64. **APIRIRE**, vb. ar., megl. *apiriri* „poindre (en parl. du jour), se lever de bonne heure".

Lat. APERĪRE; comp. la Cicero: *stella se aperit* „l'étoile paraît"; la Celsius: *soli aperienti.*

Vegl. *apjar*; rtr. *avrir*; it. *aprire* (vit. „sorgere, detto del giorno"); sard log. *abberrere*; prov. sp. port. *abrir.*

Der.: ar. *apirită* „pointe du jour".

APLECA, v. *pleca.*

APOI, v. *poi.*

APRINDE, v. *prinde.*

65. **APROAPE**, adv. „près, presque" || ir. *(a)prope*; megl. *proapi*; ar. *aproape(a).*

Lat. AD-PROPE (Arch. lat. Lex. V, 362).

Friul. *apruv*; vit. *apruovo*, bellun. *apruo* (Arch. gl. XVI, 287), cremon. com. *aprof*, bresc. mil. *aprŏf*, piem. piac. *aprŏv*; sard log. *approbe*; vfr. *apruef*; prov. *aprop*; cat. *aprob.*

Der.: *aproapele, deaproapele* „le proche, le prochain".

66. **Apropia**, vb. „approcher" || megl. *pruk'ari*; ar. *apruk'are* „approcher; rejoindre quelqu'un" (Dalametra) || < APPROPIARE || sard log. *approbiare*; fr. *approcher*; prov. cat. *apropiar* || *apropiere* „proximité", † *apropiat*, sb. m. „proche, prochain", sb. n. „approche"; † *apropietor*, adj. sb. „qui s'approche" || *apropime* „proximité" || *apropiaș* (Cihac), sb. m. „prochain" || *apropielnic* (Cihac), *apropietnic* (Polizu) „accessible, affable".

APUNE, v. *pune.*

67. **ARA**, vb. „labourer" || ir. *ară*; megl. *rari*; ar. *arare.*

Lat. ARARE.

Rtr. *arer*; it. sard log. *arare*; vfr. și fr. dial. *arer*; prov. sp. port. *arar.*

Der.: *arărit* (Polizu) „impôt sur le blé".

68. **Arat**[1], sb. n. „labour, labourage" < ARATUS,-UM || vfr. și fr. dial. *aré*; nprov. sp. port. *arado.*

69. **Arat**[2] (ar.), sb. n. „charrue" < ARATRUM, *r* căzut prin disimilațiune; trebue să admitem deja în latina vulgară o formă disimilată cum arată gen. *aó* (Parodi, Arch. gl. XVI, 360); forma dr. *aratru*, dată de Bobb, e necunoscută || rtr. *areder*; it. *arato*; sard log. *aradu*; vfr. și fr. dial. *arere*; prov. *araire*; cat. *aradre*; sp. port. *arado* (cf. Förster, Z. rom. Ph. XXVIII, 1).

70. **Arător**, adj. „de labour, labourable"; sb. m. „laboureur" < ARATORIUS,-A,-UM || vit. *aratoio*; vport. *aradoira* „jour consacré au labourage".

71. **Arătură**, sb. f. „labourage; champ labouré" < ARATURA,-AM || rtr. *aradüra*; it. *aratura*; vfr. *areüre*; sp. port. *aradura.*

72. **Adărare**, vb. ar., megl. *dărari*, „faire travailler, apprêter, orner, bâtir" < ADARARE [Pușcariu, Conv. lit. XXXVIII, 45]; pentru înțeles, comp. germ. *bauen* „bâtir, labourer la terre"; o urmă din semnificațiunea mai veche pare a se fi păstrat în expresiunea ar. *adară grădina* „il cultive le jardin" | megl. *pridărari*, ar. *preadrari* (Dalametra) „refaire, rebâtir".

73. **ARAMĂ**, sb. f. „cuivre" — vr. băn. *arame* || ar. *aramă.*

Lat. *ARAMEN, resultat prin asimilațiune din ÆRAMEN.

Rtr. *aram*; it. *rame*; sard log. *ramine*; fr. *airain*; prov. cat. *aram*; sp. *alambre*; port. *arame.*

Der.: dim. † *arămioară* „monnaie de cuivre" (Hasdeu, 1451); *arămuță* (Bobb) „rauduscum" | *arămar* „chaudronnier" (port. *arameiro*); *arămărie* „objets en cuivre, chaudronnerie" (it. *ramería*) | *arămeasă* „mesure de vin d'environ un demi-litre" (Damé) || *arămiu* „cuivré"; *arămie* „grand chaudron de cuivre" (Hasdeu, 1468) | *arămos* (Bobb) „cuivré" (nprov. *aramous*) | *arămi, arămá* „cuivrer" (Hasdeu, 1468).

74. **ARBURE** (*arbor, arbur*), sb. m. „arbre" || ir. *ârbur(e)*; megl. *arburi*; ar. *arbure* „chêne".

Lat. ARBOR,-OREM.

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

Vegl. *juarbul*; rtr. *alber*; it. *albero*; sard log. *arbure*; fr. prov. cat. *arbre*; sp. *árbol*; port. *arvore*.

Der.: dim. *arburaş*; *arburel*; ar. *arburic* (Dalametra; sp. *arbolico*).

75. **Arburet**, sb. n. col. || ar. *arburet* „forêt de chênes“ || <ARBORETUM || it. *albereto*; sard *arburedu*; vfr. *arbroi*; sp. *arboleda*; port. *arvoredo*.

76. **ARC**, sb. n. „arc“ || megl. *arc*; ar. *arcu*.

Lat. ARCUS,-UM.

Alb. *ark*; rtr. *arch*; it. *arco*; sard *arcu*; fr. prov. *arc*; cat. *arch*; sp. port. *arco*.

Der.: dim. *arcuş* „archet“: *arcuşor*; *arcuţ*; *arcuşel* (Cihac); *arculeţ* || *arcaş*, „archer“ || *arcos* „arqué“ || *arcui* „arquer“; *arcuitură* (Cihac) „courbure“.

Impr.: rut. sîrb. арку́ш.

77. †**Arcar**, sb. m. (Muste; Iorga, Studii VII, 105) „fabricant d'arcs“ <AR-C(U)ARIUS,-A,-UM || fr. *archer*; prov. *arquier*; cat. *arquer*; sp. *arquero*; port. *archeiro*.

78. **ARDE**, vb. „brûler“ — vr. băn. pf. *arş* || ir. *ârde*; megl. *ardiri* (pf. *arş*); ar. *ardire* (pf. *arşu*).

Lat. *ARDĔRE, ARSĪ, ARSUM (= clas. ARDĒRE).

Vegl. *ardar*; rtr. *arder*; it. sard log. *ardere*; fr. prov. *ardre*; cat. sp. port. *arder* || vfr. *ardoir* <ARDĒRE.

Der.: *ars* „combustion, feu“, †*arse*, pl. „holocauste“; trans. băn. *ars* „promptement“ („in momento, confestim“ An. Car.; comp. it. *tosto*, fr. *tôt*); trans. *cu arsa* „en gros“ (Hasdeu, 1735); *arzător* „brûlant“; *arsătură* (Polizu) „brûlure“ (vfr. *arseüre*) || *arzos* „ardent“ || *arzuriu* (Lex. Mard.), *arzuliu* „chaleureux“ || *arzoi* (Odobescu, Scrieri I, 65), *arsoi* (Polizu) „ardent“; Muscel, trans. *arzoi* „sorte de polenta au lait“ (Hasdeu, 1536; Rădulescu-Codin, Cuv. Musc. 7) || *ardei* „piment“; dim. *ardeiaş*; *ardeia* „pimenter“ || trans. *ard'işte* „forêt brûlée“ (Hasdeu, 1748) || băn. *arsoar'e* „chaleur excessive“.

Impr.: ung. *árdéj* (Szinnyei).

79. **Arsură**, sb. f. „brûlure“ <ARSURA, -AM || rtr. *arsüra*; it. *arsura*; sard camp. *assura*; prov. cat. *arsura*.

80. **Arşiţă**, sb. f. „chaleur excessive“, mold. băn. „lieu exposé au soleil, coteau, clairière“ (Hasdeu, 1747; Şez. II, 22); trans. zool. „cousin, moustique“ (Marian, Ins. 308) <*ARSĪCIA,-AM || vit. *arsiccia* „bruciatura di sterpi per ingrasso“; it. *arsiccio*.

81. **ARETE**, sb. m. „bélier“ — trans. *aret* || ir. *arţe*, *aret*; megl. *reţi*; ar. *areati*, adj.: *birbec areati*, *cal areati* (Dalametra).

Lat. ARIES, *ARĒTEM (= clas. ARIETEM).

Monferr. *arei*, gen. *aco*; fr. dial. *arei*; prov. *aret*.

Der.: băn. *areţar'* „gardeur de béliers“ (comp. arietarius).

Impr.: rut. аре́тин „Widder“.

82. **ARGINT**, sb. n. „argint“; *arginţi*, pl. m. „monnaie“ || ir. *arzînt*; megl. *arzint*, *răzint*.

Lat. ARGENTUM.

Alb. *ɛrgɛnt*; rtr. *argient*; it. *argento*; sard log. *argentu*; fr. *argent*; prov. *argen*; cat. *argent*; sp. port. *argento*.

Der.: dim. *arginţel*; *argintuţ*; bot. *arginţică* „dryas octopetala“; bot. *argintică* şi *argintariţă* (Hasdeu 1615) „potentilla anserina“ || *argintiu* „argentin“ || *arginta* (it. *argentare*; sard log. *argentare*; fr. *argenter*), *arginti*, *arginţi*, *argintui* „argenter“; *argintuitor* (Polizu) „argenteur“.

83. **Argintar**, sb. m. „argenteur, orfèvre“ || megl. *arzintar*, *răzintar* || <ARGENTARIUS,-UM || it. *argentaio*; fr. *argentier*; prov. *argentari*; cat. *argenter* || *argintărie* „argenterie“ (rtr. *argienteria*; fr. *argenterie*; prov. cat. *argentaria*; sp. *argentería*).

84. **Argintos**, adj. „contenant de l'argent“ <ARGENTOSUS,-A,-UM || nprov. *argentous*; fr. *argenteux*; cat. *argentós*; sp. *argentoso*.

85. **ARICI**, sb. m. „hérisson; herpès, verrue; maladie des chevaux, javart; maladie des plantes, rouille; bot. „echinops sphaerocephalus“ || megl. *arič* „hérisson“, *rič* „bogue, hérisson, enveloppe épineuse de la châtaigne“; ar. *arič* „hérisson; verrue“.

Lat. ERĪCIUS,-UM, cu schimbare de terminaţiune neexplicată încă.

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

Alb. *irik'*; rtr. *rizza*; it. *riccio*; sard log. *erittu*; prov. *aritz*; pentru înţelesul „javart“, comp. it. *ricciuoli*, *rizzuoli*, parm. *rizzöj*, piac. *rizzö* „malattia che attacca i piedi del cavallo“.

Der.: *aricioaică*, băn. *arişoańe* „hérisson femelle“ || dim. *aricel* || *a se arici* „se hérisser; attraper le javart“; † *aricit* (Dosoftei, V. Sf. 267; 316 b)„ treillissé“; *aricitură*, *aricească* „javart“.

86. **ARIE**, sb. f. „aire, grange“ — vr. trans. *are*.

Lat. AREA,-AM.

Rtr. *era*; it. *aja*; fr. *aire*; prov. *eira*; cat. sp. *era*; port. *eira*.

87. **ARINĂ** (vr. trans.), sb. f. „sable“ || ar. *arină*.

Lat. ARENA,-AM.

Alb. *rɘrɘ*; it. *rena*; sard *arena*; vfr. *areine*, fr. dial. *aré*; prov. cat. sp. *arena*; port. *areia*.

Der.: *ariná* (Lex. Bud.) „sablonner“ (it. sard *arenare*); *a se ariní* (Viciu, Glos. 16) „se remplir de sable“ || *arinìş* (C. Negruzzi) „désert“.

88. **Arinos**, adj. „sablonneux“ || ar. *arinos* || < ARENOSUS,-A,-UM || it. *renoso*: sard *arenosu*; prov. cat. *arenós*; sp. *arenoso*; port. *areoso*.

89. **ARM**, sb. n. „cuisse, gigot, flanc (d'un cheval)“ — *armi*, m. pl. „bras“ Mehedinţi; formele *armur*, *armure*, cum se aud în unele părţi, sînt refăcute după pl. *armuri* || ar. *armu*.

Lat. ARMUS,-UM.

Cors. *erme*; sard log. *armu*; fr. *ars*.

Der.: *armurar*, *armurare*, *armurariţă* „maladie bovine, épaulure“; bot. *armurar*, *armurare* „silybum marianum“.

Impr.: ung. *armurár* (Szinnyei).

90. **ARMĂ**, sb. f. „arme“ || ir. *årmę*; ar. *armă*.

Lat. ARMA.

Alb. *armɘ*; vegl. *jarma*; rtr. it. sard *arma*; fr. *arme*; prov. *armas*; sp. port. *arma*.

Der.: dim. *armioară* (Rădulescu-Codin, Cînt. pop. 16) || *armaş* „prévôt, gendarme“, dial. *armaş* „jeu enfantin“; *armaş*, adj.: *vin armaş* „sorte de vin“; dim. †*armăşel* || †*armăşesc* „concernant la prévôté“ || †*armăşte* „prévôté; vexation“ || *armăşi* „élever au rang de prévôt; vexer“ || col. †*armărie* (Cantemir, Div. lum. 223; port. *armaria*).

Impr.: ung. *ármás* (Szinnyei).

91. **Arma**, vb. „armer“ || ir. *armå* || < ARMARE || rtr. *armer*; it. sard *armare*; fr. *armer*; prov. cat. sp. port. *armar* || *înarma*, *întrarma* „armer“; † *întrarmătură* (Cantemir, 236) „armement“.

92. **Armătură**, sb. f. „armement, armure“ < ARMATURA,-AM || rtr. *armadüra*; it. *armatura*; sard *armadura*; fr. *armure*; prov. cat. sp. port. *armadura*.

93. **ARMĂSAR**, sb. m. „étalon“ — Mehedinţi *armăcsaŕ*, probabil o contaminare din *armăsaŕ* şi *armig* (*armic*), cu acelaş înţeles, care se aude în Bănat şi Munţii apuseni, şi a cărui origine e necunoscută; *harmăsaŕ* „partie de la charrue“ (Viciu, Glos. 49); adj. în unele părţi: *cal armăsar* (Hasdeu, 1691).

Lat. ADMISSARIUS,-UM; pentru trecerea lui D la *r*, neexplicată încă, cf. ARMESSARIUS în Lex Salica.

Sard log. *ammessarżu* || alb. *harmɘšuar* < *ARMISSORIUS.

Der.: dim. *armăsăraş*; *armăsărel* (Hasdeu, 1691); *armăsăruş* (Odobescu, Scrieri I, 132).

Impr.: rut. гармасáр „Hengst“.

ARUNCA, v. *runc*.

AŞA, v. *şi*.

94. **AŞCHIE**, sb. f. „éclat de bois“ — Serbia, Mehedinţi, băn. *ĭaşchĭe*, *ĭeşchĭe* || megl. *ĭęşli*.

Lat. ASCLA,-AM, la M. Empiricus, 306, 21 (= clas. ASSULA, ASTULA).

Alb. *ašk'e*; sard log. *aša*; prov. cat. *ascla*; port. *acha* (comp. vegl. *jaska*; nap. *aška*, cal. sic. *aska*).

Der.: dim. *aşchiuţă*; băn. trans. *aşchiţă*; *aşchioară* (Voronca, Dat. cred. 541); *ĭeşculiţă* (Corcea, Bal. 127) || *aşchiá*, *aşchii* „fendre“ (Hasdeu, 1983); ar. (numai part.) *aşcl'at* (sic. *ask'ari*; prov. cat. *asclar*).

95. **ASCULTA**, vb. „écouter, obéir“ || mgl. *scultari*; ir. *(a)scută*; ar. *ascultare*.

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

Lat. ASCULTARE (= clas. AUSCULTARE). Rtr. *ascolter*; it. *ascoltare* (vit. *scoltare*); sard log. *askultare*, *iskultare*; fr. *écouter* (vfr. *ascolter*); prov. cat. *ascoltar* (*escoltar*); sp. *escuchar* (vsp. *ascuchar*); port. *escutar*.

Der.: *ascultare* „obéissance"; *ascultător* (ar. ~), adj. sb. „qui écoute, soumis, auditeur"; † *ascultătură* (Coresi; An. Car.) „obéissance" || † *ascultămînt* (Cod. Vor.) „obéissance" (it. *ascoltamento*; sard log. *iskultamentu*) || *ascultăciune* (la Budai-Deleanu, ap. Hasdeu, 1812; comp. auscultatio) „obéissance" || *ascultareț* (la Budai-Deleanu, ap. Hasdeu, 1816), || † *ascultoi* „attentif, soumis".

96. **Ascultat**, sb. n. „action d'écouter" < ASCULTATUS,-UM (= clas. AUSCULTATUS,-UM).

97. **ASCUNDE**, vb. „cacher" — vr. băn. pf. *ascunș* || ir. *(a)scunde*; megl. *scundiri* (pf. *scunș*, part. *scunt*); ar. *ascundire* (pf. *ascumșu*, part. *ascumtu*).

Lat. ABSCONDĔRE,-ONSĪ (Caper., Gr. lat. VII, 94),-ONSUM; *n* dinaintea lui *s* la pf. și part. a fost reintrodus dela celelalte forme: absconsī ar fi dat * *ascoși*.

Vegl. *askondro*; Greden *skuender* (în eng. numai în forma: *ad ascus* „en cachette"); it. *nascondere*; vfr. *ascondre* (*escondre*); prov. *ascondre* (*escondre*); sp. port. *esconder* (vsp. vport. *asconder*).

Der.: *ascuns*, *ascunsă* „cache, secret, mystère" (comp. absconsus, -um); *pe ascuns*, *în ascuns*, „en cachette", *de-a ascunsele* „colin-maillard"; ar. *ascumtă*, *ascumtaluĭ*, *ascumtișaluĭ* „en cachette" || ar. *ascunsură*, *ascunzătură* (Cihac) „cache, action de cacher" || *ascunzător*, adj. sb. „celui qui cache"; *ascunzătoare* „cachette" || ar. *ascumtos* „caché"; megl. *scunčos* „en cachette" || *ascunziș*, ar. *ascumțiș* „cachette".

98. **Ascunsoare**, sb. f. (Biblia 1688; Lex. Mard.) „cachette" < * ABSCONSORIA,-AM (comp. absconsorium „latibulum" CGL. 467, 507).

99. **ASCUȚI**, vb. „aiguiser" || megl. (numai part.) *scuțot*.

Lat. * EXACUTĪRE < EXACUTUS; între forma latină și cea romînească trebue să admitem fasa * *asăcuți* (prin trecerea lui x la *s* în silabă atonă și a lui *e* inițial la *a* dinaintea unei consone simple; Candrea, Conson. xx).

Der.: *ascuțit* „action d'aiguiser"; *ascuțit* „tranchant"; *ascuțitor*, adj. sb. „qui aiguise"; *ascuțitoare* „aiguisoir"; *ascuțitură* „aiguisement" (Cantemir); „tranchant, fil" (Zanne, Prov. II, 281), † *ascuțitură* (*de deal*) „sommet d'une colline" (Iorga, Doc. Callimachi I, 527) || *ascuțeală* (Lex. Bud.) „aiguisement" || *ascuțime* „acuité, perspicacité" || *ascuțiș* „tranchant".

ASEMĂNA, ASEMENEA, v. *seamăn*.

AȘEZA, v. *ședea*.

100. **ASIN**, sb. m. „âne" — **ASINĂ**, sb. f. „ânesse" — † *asîn* || ir. *åsir*, *åsirę*.

Lat. ASĬNUS,-UM; ASĬNA,-AM.

Rtr. *esan*, *esna*; it *asino*, *asina*; sard log. *ainu*; fr. *âne*; prov. *asne*; cat. *ase*; sp. port. *asno*, *asna*.

Der.: dim. † *asinaș*; *asinel* (Hasdeu, 1863; Bobb; it. *asinello*; sard log. *ainedḍu*).

ASMUȚA, v. *muța*.

101. **ASPRU**, adj. „âpre, dur, sévère"; adv. „âprement" — † sb. n. „âpreté".

Lat. ASPER, ASPRA, ASPRUM, Thes. gl. (= clas. ASPERA, ASPERUM).

Alb. *așpərə*; rtr. *asper*; it. *aspro*; sard *aspru*; fr. *âpre*; prov. cat. *aspre*; sp. *ásp(e)ro*.

Der.: dim. *asprișor*; bot. *asprișoară* „galium aparine"; *aspriu* (it. *asprigno*); *asproi* (Tribuna 1890, 46) || *aspri* „rendre âpre", *a se aspri* (Cihac) „brusquer" || *aspreală* „âpreté, rudesse, sévérité" || *aspritor* (Cihac), adj. sb. „qui rend âpre" || *înăspri* „rendre âpre" (rtr. *inasprir*; it. sard log. *inasprire*; vfr. cat. *enasprir*).

102. **ĂST** (*ast*, *ăsta*), **ASTĂ** (*asta*), pron. adj. „ce, cette, celui-ci, celle-ci; gen.-dat. sg. *ăstui(a)*, *ăstei(a)*; nom.-ac. pl. *ăști(a)*, *aste(a)*; gen.-dat. pl. *ăstor(a)* — *hăst(a)*, *hastă* (*hasta*). pl. *hăști(a)*, *haste(a)* și *heste(a)*; *est(a)* și *ist(a)*, *eastă* (*easta*), pl. *ești(a)* și *iști(a)*,

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

este(a); *ăst(a)* şi *aest(a)* *aist(a)*, *aiastă* (*aiasta*), pl. *ăşti(a)* şi *aeşti(a)* *aişti(a)*, *aeste(a)*; *ahăst(a)*, *ahastă* (*ahasta*), pl. *ahăşti(a)*, *aheste(a)* || ir. *(a)ist(a)*; ar. *ist*; *aestu* şi *aistu*, *aestă* şi *aistă*, gen.-dat. sg. *aistuĭ(a)* şi *aiştuĭ(a)*, *aisteĭ* şi *aişteĭ*, pl. *aeştĭ* şi *aiştĭ*, *aeste* şi *aiste*, gen.-dat. *aistor* şi *aiştor*.

Lat. *ĬSTUS,-A,-UM (=clas. ĬSTE,-A,-UD), gen. *ĬSTUIUS, dat. *ĬSTUI (cf. Densusianu, Hist. l. roum. I, 253). Formele romîneşti se explică astfel: *est* < ĬSTUM; *ăst* < *est* prin trecerea lui *e* la *ă* în condiţiuni speciale sintactice: *omu est...* > *omu ăst...* (*ue* aton > *uă*); *ist* e refăcut după pl. *işti*; pl. *işti* < *eşti*, prin asimilaţiune ori prin trecerea lui *e* aton la *i* cum se întîmplă în unele regiuni; *ăşti* e refăcut după sg. *ăst*; *ĭastă* < ĬSTAM; *asta* a resultat din construcţiuni sintactice de felul acesta: *casa (e)sta...* > *casa asta...* (*a* final, în loc de *ă*, se explică prin influenţa formei *aceasta*); *este* < ĬSTAE; *aste* e refăcut după sg. *asta*. Cît despre *hăst*, *hasta*, ele se explică prin aspirarea caracteristică pe care o întîlnim în regiunile unde apar aceste forme (Bănat, sud-vestul Transilvaniei, Mehedinţi, Gorj). Prepunerea lui *a* în *ăăsta*, *aesta*, etc. e datorită analogiei cu formele *acest* — *cest*. Asupra lui *a* din *ăsta*, v. *acela*, s. *El*.

Vit. *esto*; vfr. *ist*; prov. cat. *est*; sp. port. *este*.

103. **Acest** (*acesta*), **această** (*aceasta*), pron. adj. „ce, cette, celui-ci, celle-ci“; formele *cest(a)*, *ceastă* (*ceasta*) se explică în acelaş fel ca şi *cel*, *cea* (v. *El*). || megl. *ţista*, *ţesta*; ir. *tsăst(a)*, *tsâsta*.

Lat. ECCE-, ECCUM-* ĬSTUS,-A,-UM.

Vgl. *kost*; rtr. *quaist*; it. *questo*; sard log. *kustu*; prov. cat. *aquest*; port. sp. *aqueste* < ECCUM-ĬSTE || fr. *ce*, prov. *cist* < ECCE-ĬSTE.

Der.: *acestaş*, *aceastaş* „celui-ci, celle-ci même“.

104. **AŞTEPTA**, vb. „attendre“ — Mehedinţi *aşteta* || ir. *(a)şteptă*; megl. *ştitari*; ar. *aştiptare*.

Lat. *ASTĔCTARE, prin asimilaţiunea lui P cu T din forma ADSPECTARE care luase în lat. vulg. înţelesul lui EXSPECTARE.

Vtosc. cal. *astettare*, sic. *astittari*, apul. *astittare* (comp. vmessin. *stetanza*, Monaci, Crest. 213) || In alte regiuni romanice s'au păstrat AD-, EXSPECTARE: rtr. *spetter*; it. *aspettare*; prov. *apeitar*.

Der.: *aşteptare*, *aşteptat* (Dosoftei) „attente“; *aşteptător*, adj. sb. „qui attend“; *aşteptătură* „exspectatio“ (An. Car.) || *aşteptăciune* (Cihac) „attente“ || *neaşteptat* „inattendu“, *pe neaşteptate* „à l'improviste“: *neaşteptător* „impatient“ || mgl. *prişţitari* „venir à l'encontre, attendre“.

105. **AŞTERNE**, vb. „étendre, paver, faire le lit“ || ir. *(a)şţęrne*; megl. *şţęrniri*; ar. *aştearnire*, *aştirneare*, *aştirnare*.

Lat. ASTĔRNĔRE.

In celelalte limbi romanice numai forma simplă STERNERE: rtr. *sterner*; it. *sternere*; sard log. *isterrere*; val. *sterni*; alb. *štroń* e îndoios.

Der.: *aşternut*, megl. *ştirnut*, ar. *aştirnut* „couche, literie“ || megl. *ştirnămint* „action d'étendre, couche“: ar. *aştirnumintu* (Dalametra) „chabraque“ || *aşternător* (Cihac), adj. sb. „qui étend“ || *aşternătură* (Cihac) „action d'étendre“ || ar. *diştirnari* (Dalametra) „défaire le lit“. — Cf. *Strat*.

ASTÎMPĂRA, v. *stîmpăra*.

106. **ASTRUCA**, vb. „couvrir, enterrer“ — † *astroc* (Dosoftei, Syn., ap. Hasdeu, 1908).

Lat. *ASTRUĬCARE < ASTRUĔRE „couvrir“ [Candrea, Rom. XXXI, 302; cf. Meyer-Lübke, Z. rom. Ph. XXVII, 253].

Alb. *štruk* (Jungg, Fialuur 137) „imbacuccarsi“.

Der.: băn. *astrucătoare* (An. Car.) „tegumentum“ || băn. şi Serbia *astrucămînt*, Mehedinţi *astrucuş* „toit, toiture“ || băn. şi Serbia *dzestruca* „découvrir, déterrer“.

ASTUPA, v. *stupă*.

107. **ASUDA**, vb. „suer, transpirer“ || megl. *sudari*; ar. *asudare*.

Lat. ASSUDARE.

In celelalte limbi romanice numai forma simplă SUDARE: rtr. *süer*; it. *sudare*; sard camp. *sudai*; fr. *suer*; prov. cat. *suar*; sp. *sudar*; port. *suar*.

Der.: *asud*, *asudat*, *asudătură*, *asu-*

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

dealâ (Polizu) „sueur, transpiration“; bot. *asudul calului* „ononis hircina“; *asudător* (Polizu), adj. „sudorifique“. —Cf. *Sudoare.*

ASUPRA, v. *spre.*

ASURZI, v. *surd.*

AŢĂ, v. *ac.*

ATARE, v. *tare.*

108. **ATINGE,** vb. „toucher, atteindre“ — *ting* (An. Car.) e o formă aferesată; vr. băn. pf. *atinş.*

Lat. ATTĬNGĔRE, *-TINXĪ (= clas. ATTIGĪ).

It. *attingere*; fr. *atteindre*; prov. *atenher*; cat. *atenyer.*

Der.: *atingere, atins* „contact“; *atingător* „touchant“; *atingătură, atinsătură,* † *atinsură* (Varlam, Caz. I, 320ª), *atingime* (Conachi) „contact“.

109. **AŢIPI,** vb. „s'assoupir“.

Lat. * ATTĔPĪRE (= AD + clas. TĔPĒRE „languir, être languissant“); *ţ* se explică din formele accentuate pe temă: * *aţep*; trecerea lui *e* la *i* e datorită asimilaţiunei (* *aţepire* > *aţipire*); de relevat forma *aţip* în An. Car. [Candrea].

Der.: *aţipit, aţipeală* (Jipescu, Opinc. 103) „assoupissement“.

110. **ATÎT** (*atîta*; asupra lui *a*, de aceeaş natură ca în *acesta, acela,* v. *el*), adj. adv. „tant, autant“ — Ţîrnareca (Serbia) *atînt* || ar. *ah(t)întu, atît.*

Lat. ECCUM-TANTUS, -A, -UM, devenit * *acutînt*, din care prin sincopa lui *u* şi trecerea tîrzie a lui *ct* la *ht* (cf. *ahtare,* s. *Tare*) *ahtîntu*, formă păstrată în ar.; în dr. *h* a căzut dinaintea lui *t*; dispariţiunea lui *n* se explică prin influenţa lui *tot* în construcţiunea *tot atînt* > *tot atît.*

In celelalte limbi romanice numai forma simplă: rtr. *taunt*; it. *tanto*; sard *tantu*; fr. *tant*; prov. cat. *tant*; sp. port. *tanto* < TANTUS.

Der.: dim. *atîtuţ*; *atîtica* || † *atătînd*, atestat o singură dată în Palie (cf. Hasdeu, 2045), este obscur.

111. **AŢÎŢA,** vb. „attiser, exciter“.

Lat. * ATTĪTIARE < TĪTIO, -ONEM „tison“; forma romînească şi corespunzătoarele romanice se explică din formele latine cu accentul pe -TĪ-, cum arată păstrarea lui ī.

It. *attizzare*; fr. *attiser*; prov. *atizar*; sp. *atizar*; port. *atiçar.*

Der.: *aţîţat* „attisement“; *aţîţător,* adj. sb. „qui attise, qui excite“; *aţîţătură* „excitatio“ (An. Car.).

112. **ATUNCI** (*atunce, atuncea*; asupra lui *a*, v. *abia*), adv. „alors“ || ir. *(a)tunŝe*; megl. *tunţea*; ar. *atumţea, atumţealuĭ.*

Lat. * AD-TUNCCE (cf. a d t u n c, Peregr. Silviae, 16).

Der.: † *atunceşi* „alors même“.

113. **Atuncine** (Sălagiu, v. Gutinul, 7), adv. „alors“ || ar. *atumţinea.*

Lat. * AD-TUNCCENE (comp. q u a n d o n e).

114. **AU,** conj. „ou, est-ce que . . . ?“ — băn. *o.*

Lat. AUT; forma băn. se explică din posiţiunea atonă.

Alb. *a* (disjunctiv şi interogativ); rtr. *o*; it. *od, o*; sard *a* (interog.); fr. *ou*; prov. *o*; sp. *ó*; port. *ou.*

115. **AŬÁ** (*aŭaĭa*), adv. ar., megl. *ŭa* „ici“.

Lat. AD-HAC devenit * *aa*, de unde, prin epentesa lui *u̯* între vocalele în hiat, *au̯á* [Densusianu].

116. **Aŭace** (*aŭacea, ŭaśa*), adv. trans. (Hasdeu, 1251; Viciu, Glos. 55) „ici, là“ || ir *ât̂s*, megl. *ŭaţi*, ar. *aŭaţe* „ici“.

Lat. * AD-HACCE.

117. **AUĂ** (vr. Dolj, Teleorman), sb. f. „raisin“ || megl. *uă*; ar. *(a)uă.*

Lat. U(V)A, -AM (cf. ουας în inscr. grec.; Wessely, Wien. Stud. XXV, 52); în ar. s'a prepus *a*; forma dr. (cu protesa lui *a*) aparţine stratului de cuvinte introduse din sudul Dunărei.

Vegl. *joiva*; rtr. *üj*; it. *uva*; sard *ua*; vald. *üo*; sp. port. *uva.*

118. **AUR,** sb. n. „or“.

Lat. AURUM.

Alb. *ar*; vegl. *jaur*; rtr. *or*; it. *oro*; fr. *or*; prov. *ouro*; cat. *aur*; sp. *oro*; port. *ouro.*

Der.: dim. *aurel*; *daurel, aurel,* adj.

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)

„d'or, doré"; *auric* (Marian, Crom. 50); bot. *auricĕ* „lantana camara" || col. *aurărie* || *auriu* „doré, blond" || *auri* „dorer" || *aurealĕ, auriturĕ* (Reteganul, Pov. pop. 139) „dorure". || *înaurel* (Mîndrescu, Lit. pop. 220), *întraurel* (Bîrseanu, Col. 7) „d'or, doré" || † *înaurit* (Gaster), *întraurit* (Iorga, Studii XII, 293; Gorovei, Cimil. 273) „d'or, doré" || *desauri* şi *destrauri* (Tiktin) „dédorer".

119. **Aurar**, sb. m. „orfèvre, orpailleur; voile pailleté de fiancée" (Hasdeu, 2130; cf. Iorga, Doc. Bistriţei I, 88, 90) < AURARIUS,-UM; păstrarea lui AU aton (regulat ar fi trebuit să treacă la *u*) se datoreşte influenţei formei simple *aur*.

120. **Aurat**, adj. „doré" (Dosoftei, Ps. vers. 244; V. Sf. v. WgJb. V, 82) < AURATUS,-A,-UM || bot *auratĕ* „chrysanthemum leucanthemum"

121. **AURĂ**, sb. f. megl. „fraîcheur"; ar. *avrĕ*.

Lat. AURA,-AM „brise".

Rtr. it. *ora*; vfr. *ore*; prov. cat. *aura*.

Der.: ar. *avriţĕ* (Dalametra) „éventail" || ar. *avros* (Dalametra) „frais" || ar. *avrare* „rafraîchir".

122. **AUŞ** (olt. ar.), sb. m. „aïeul, vieillard".

Lat. A(V)US,-UM + suf. dim.-*uş*.

Der.: dim. zool. *auşel* „roitelet" || ar. *auşatic* „vieillesse: ancêtres" || col. ar. *auşame* || ar. *auşescu*, adj. „vieux" || ar. *auşire*, *auşare* „vieillir"; ar. *auşitĕ* (Dalametra) „vieillesse" || ar. *str(ĕ)auş* „bis-aïeul".

123. **AUSTRU**, sb. n. „vent du midi ou du sud-ouest" — † *aostru* (Hasdeu, 2137; Lex. Mard.).

Lat. AUSTER,-TRUM.

124. **AUZI**, vb. „entendre, ouïr" || ir. *avzi*; megl. *uziri*; ar. *avdzîre*.

Lat. AUDĪRE.

Rtr. *udir*; it. *udire*; fr. *ouïr*; prov. *auzir*; cat. *ohir*; sp. *oir*; port. *ouvir*.

Der.: *auz* „ouïe"; † *auzire* „ouïe, † chose qu'on entend, nouvelle" (Iorga, Studii VI, 603) || *auzitor*, adj. sb. „qui entend" (comp. a u d i t o r i u s) || † *auzitură* „auditio" (An. Car.).

125. **Auzit**, sb. n. † „ouïe", păstrat azi în expresiunea: *din auzite* „par ouïdire" < AUDĪTUS,-UM || it. *udito*; sp. *oido*; port. *ouvido* (comp. rtr. *udida*; fr. *ouïe*; prov. *udita*).

126. **AVEA**, vb. „avoir" || ir. *(a)vę*; megl. *vęri*; ar. *aveare*.

Lat. HABĒRE; *v* nu este continuatorul lui B, ci e resultat din *u̯* desvoltat între vocalele în hiat din formele h a b u i, *h a b u t u m > *aui*, *aut > *au̯ui*, *au̯ut > *avui*, *avut*; forma de pers. 1 ind. pr. *am* e refăcută după pl. *am*.

Vegl. *avar*; rtr. *avair*; it. *avere*; sard log. *haere*; fr. *avoir*; prov. *aver*; cat. *haver*; sp. *haber*.

Der.: *avere*, ar. *aveare* „fortune" (rtr. *avair*; it. *avere*; fr. *avoir*); *avut*, „riche; fortune", megl. *vut*, ar. *avut* „riche" (comp. alb. *kamës* „reich" < *kam* „ich habe") || *avuţie*, ar. *avuţil'e* „richesse" || col. ar. *avuţame* || *(în)avuţi* „enrichir" || *neavere*, ar. *neaveare* „pauvreté, indigence"; *neavut* (ar. ~) „pauvre".

AZI, v. *zi*.

BDD-B132-02 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:41 UTC)